DOI: https://doi.org/10.59295/DIA.2023.2.06
CZU: 39(478-21)(091)
Orcid ID: 0000-0002-9855-8461
Orcid ID: 0000-0002-2954-8753

PROFILUL ETNIC AL ORAȘUL BĂLȚI ÎN DIFERITE PERIOADE DE DEZVOLTARE

Marina MIRON

Doctor în științe istorice, expert în domeniul turismului și patrimoniului cultural. Cercetător științific superior, Universitatea de Stat din Moldova. Autoare a unei teze de doctor în științe istorice cu specializare în etnologie (2019).

Doctor în științe economice, expert în domeniul turismului și gestionarii patrimoniului local. Autorul unei teze de doctor în științe economice cu specializare în managementul resurselor turistice (2004).

Viorel MIRON

Profilul etnic al orașul Bălți în diferite perioade de dezvoltare

Rezumat. Autorii articolului de față vin cu o contribuție la cercetarea diversității etnice a or. Bălți și aportul acesteia la dezvoltarea socio-economică a localității. Rezultatele cercetării confirmă faptul că această așezare a fost și rămâne locuită de diverse grupuri etnice, principalul constituind populația autohtonă. Deși mult timp localitatea s-a aflat în proprietatea unei familii cu rădăcini grecești, aceasta nu a dus la formarea unei comunități grecești mari aici. Cea mai prezentă în viața socio-economică pe parcursul secolului al XIX-lea – prima parte a secolului al XX-lea a fost comunitatea evreiească, care a ajuns pe atunci la peste 50% din populația orașului, ocupându-se în special cu negustorie și prestare de servicii. Alte etnii (polonezi, germani, ruși, ucraineni, greci și armeni etc.) au fost nesemnificative ca număr de populație în orașul Bălți în perioada menționată mai sus. Anexarea Basarabiei în 1940 de către URSS cu instalarea ulterioară a regimului sovietic s-a soldat cu reducerea substanțială a numărului de evrei de pe tabloul etnic al Bălțiului și creșterea semnificativă a numărului de ruși și ucraineni în această localitate în perioada sovietică. Drept rezultat, după mai bine de 30 de ani de independență, cca 41% din populația orașului încă își declară limba rusă drept limbă maternă.

Cuvinte-cheie: orașul Bălți, diversitatea etnică, tabloul etnic, populația autohtonă, comunitatea grecească, comunitatea evreiască, Imperiul Rus, perioada intebelică, perioada sovietică, comunitatea rușilor și ucrainenilor.

The Ethnic Profile of the City of Bălți in Different Periods of Development

Abstract. The authors of this article contribute to the research of the ethnic diversity of the city of Bălți throughout its history and the contribution of the ethnic groups to the socio-economic development of the town. The results of the research confirm the fact that this settlement was and remains inhabited by various ethnic groups, the main group being the native population. Although for a long time a family with Greek roots owned the locality, this did not lead to the formation of a large Greek community here. The most present in the socio-economic life during the 19th century – the first part of the 20th century was the Jewish community, who at that time reached more than 50% of the city's population, dealing mainly with commerce and providing services. Other ethnicities (Poles, Germans, Russians, Ukrainians, Greeks and Armenians, etc.) were insignificant in terms of population in the city of Bălți during the above-mentioned period. The annexation of Bessarabia in 1940 by the USSR with the subsequent installation of the Soviet regime resulted in the substantial reduction of the number of Jews from the ethnic picture of Bălți and a significant increase in the number of Russians and Ukrainians in this locality during the Soviet period. As a result, after more than 30 years of independence, approximately 41% of the city's population still declare Russian as their mother tongue.

Keywords: the city of Bălți, the ethnic diversity, the ethnic picture, the native population, the Greek community, the Jewish community, the Russian Empire, the interwar period, the Soviet period, the community of Russians and Ukrainians.

Fiecare sat sau oraș din țara are în trecut o istorie formată dintr-un amalgam de evenimente, întâmplări și destine umane, care au depins de mai mulți factori interni, dar în special de cei externi. Deseori, cele mai neliniștite pagini sunt înscrise în istoria acelor localități, care s-au dezvoltat în apropierea căilor comerciale sau trecerilor strategice peste râuri. Pe teritoriul mai multor așezări ale Moldovei s-au păstrat „dovezi" ale trecutului, exprimate în diverse elemente atribuite azi patrimoniului cultural. Cele mai reprezentative în acest sens sunt orașele, care au jucat un rol important în perioada medievală a Moldovei, precum Orheiul, Lăpușna, Soroca sau Tighina. Începând cu secolul al XIX-lea or. Chișinău devine axa principală a dezvoltării Basarabiei, fiind ales în calitate de capitală a regiunii anexate la Imperiul Rus, în pofida faptului că avea o încărcătură istorică și simbolistică mai mică decât orașele menționate mai sus.

Bălțiul, la fel ca și noua capitală a provinciei Basarabia, a avut nevoie de un parcurs mai mare ca să devină un oraș important pentru istoria neamului nostru. Autorii articolului de față, realizat în cadrul proiectului [1], vin cu contribuția la cercetarea varietății etnice a or. Bălți pe parcursul istoriei sale și aportul acesteia la dezvoltarea socio-economică a localității.

În realizarea acestei sarcini am renunțat la principiul cronologic în dezvoltatea temei în favoarea profilării aportului fiecărei etnii, raspunzând la unele întrebări bine punctate. Totodată, fără a pretinde la întâitate în cercetarea istoricului dezvoltării orașului Bălți, vom trece aici în revistă principalele etape a dezvoltării localității importante pentru evoluția fiecărui grup etnic.

Urme „etnice" în istoria dezvoltarea localității Bălți. Există mai multe discuții în rândul istoricilor referitor la data atestării așezării Bălți și cine a fost acea persoană, care a contribuit la dezvoltarea localității. Frumoasă, dar ne confirmată documentar, este legenda că, pe aceste locuri ar fi trăit pe la 1421 cneaghina Mazovețcaia, sora *cneazului Lituaniei* Vladislav al II-lea Jagiello și ea ar fi înființat așezarea Bălți. Însă potrivit argumentărilor bine documentate „amintita cneaghină – identificată ca cea de-a treia soție a lui Alexandru cel Bun, Ryngalla – este desemnată impropriu ca Mazovețcaia, știindu-se că primul ei soț, Henric Siemowitovic, n-a fost numit niciodată Mazovețchi, el fiind doar fiul cneazului Mazoviei, Siemowit al III-lea, și nu cneaz al acesteia. [...] Despărțirea lui Alexandru cel Bun de soția sa catolică producându-se în anul 1421. Menționăm că apanajul [2] pe care domnul Moldovei îl acordă la 13 decembrie 1421 soției sale repudiate se afla la Târgul Siretului și la Volovăț, fapt care ne permite să conchidem că în zona Bălțiului nu a existat vreun domeniu al Ryngallei, afirmația despre aflarea ei pe aceste meleaguri fiind gratuită" [18, p. 81]. Este de acord cu caracterul ireal al acestei versiuni de apăriție a așezării Bălți și un alt cercetător al istoriei orașului T.-T. Marșalcovschi, care consideră că această variantă apare din „denaturarea unor pasaje din consemnările călătorului francez de Lannoy, care face o vizită la curtea domnească a lui Alexandru cel Bun în iarna anului 1421" [14, p. 12]. Drept urmare „ideea formulată reprezintă un mit inventat și lipsit de suport documentar. La fel de confuză se prezintă afirmația, potrivit căreia Ringala pe locul viitorului Bălți ar fi ridicat o bisericuță din lemn (ortodoxă sau catolică?) și că ar fi pus temelia orașului Bălți «nu mai târziu de anul 1421». Astfel de «concluzii» nu au nimic comun cu cercetarea problemei și induc opinia publică de la cunoașterea realității obiective" [14, p. 18].

Atestare documentară mai certă se referă la anul 1620, când „în septembrie 1620, *armata polonă* comandată de hatmanul Stanisław Żółkiewski a trecut frontiera cu Moldova la Iargura și s-a oprit lângă Ungheni, la 7 – 8 km de Țuțora. După pierderea bătăliei de la Țuțora din 19 septembrie", polonezii se retrag prin satele Petrești, Scumpia, Catranâc, *„iar pe la amiaza zilei de 4 octombrie ajung la râul Răut, lângă satul Bălți.* Aici, un alt atac al *turco-tătarilor* a fost anihilat de polonezi. Totuși în zilele următoare, tabăra hatmanului, din multiple cauze, se va destrămă" [18, p. 81]. Așadar, prima atestare a localității Bălți are loc la **4 octombrie 1620** deși Șt. Ciobanu bănuia că „istoria acestui oraș se

pierde în negura trecutului" [4, p. 86]. Evenimentul, descris în pasajul de mai sus confirmă faptul că această localitate era amplasată în apropiere unei treceri strategice, care cel mai probabil era utilizată de negustori (și acest lucrul este dovedit în perioadele ce urmează), dar și pe vremea companiilor militare și de către armatele, implicate în acele companii. Rolul semnificativ al Bălțiului în compania militara de pe Prut a lui Petru cel Mare a fost susținut de către cercetătorul S. Tabuncic, care menționează că „un episod din trecutul orașului de pe Răut (Bălți – n.n.), amintit de unii istorici, privește retragerea lui Petru cel Mare din Moldova după lupta de la Stănilești din 18–22 iulie 1711, când magaziile cu provizii de la Bălți ale armatei sale ar fi fost prădate de tătari. În privința acestui crâmpei al campaniei de la Prut trebuie să notăm că documentele contemporane evenimentelor arată că oștile rusești își stabiliseră baza de aprovizionare cu produse alimentare și furaje în preajma orașului Iași, o parte din provizii putând însă proveni și din părțile Bălțiului" [18, p. 82]. În opinia cercetătorului T.-T. Marșalovschi „nu există indicații documentate privitor la influența directă a drumurilor comerciale asupra genezei or. Bălți. Însă, procesele economice din zonă nu pot fi lăsate fără atenție. Uricul fals «de întăritură» [din 23 noiembrie 1470] executat, cu siguranță, după moartea lui Lăpușneanu (domnitorul Alexandru Lăpușneanu (anii de viață 1499–1568) – n.n.), cu ocazia revizuirii hotarelor de moșii, este pomenit «șleahul care merge la Bălți». Deci, actul a fost executat cel târziu pe la începutul sec. al XVII-lea și atestă existența sigură a toponimului Bălți deja recunoscut în calitate de târg" [14, p. 15].

Se spune că în 1765 (din alte surse la **20 august 1766**), după izgonirea tătarilor, domnul Moldovei Alexandru Ghica [2, p. 84] a împărțit moșia Bălților în două și a dăruit-o: o jumătate de moșie – Mănăstirii „Sf. Spiridon" din Iași, iar cealaltă jumătate – fraților Alexandru, Constantin și Iordache (sau Gheorghe –n.n.) Panaite, *importanți negustori greci.* Conform datelor unui alt cercetător, care analizează un document din **9 iunie 1766** reiese că „domnitorul Grigore III Ghica dăruiește mănăstirii Sfântul Spiridon din Iași jumătate din acest latifundiu, se arată: «și aflând domnia mea cum că între ținutul Iașului, și între ținutul Sorocii pe Răut, iaste o moșie ce să numește Bălțile, care moșie fiind domnească și pustie, și nefiind dată nimărui, s-au luat sub stăpânirea domnii»"[18, p. 82]. Cert este faptul că această împărțire a moșiei Bălțului a avut loc în vara anului 1766, însă rămâne în dezbateri numele domnitorului, care a oferit aceste pământuri mănăstirii și fraților Panaite. Cu toate acestea, analizând datele biografice acestor doi domnitori menționați conchidem că este vorbă totuși de domnitorul Grigore III Ghica. Din același document, analizat de către S. Tabuncic reiesă că până la mijlocul sec. XVIII-lea „suprafețe vaste de pe valea mănoasă a Răutului, oferind condiții excelente pentru creșterea animalelor, au atras un timp îndelungat cete de tătari care își pășunau aici turmele lor de oi și mulțimile de cai" [18, p. 83].

Din 1766 frații Panaite și copiii lor contribuie semnificativ la construcția și dezvoltarea satului Bălți pe partea dreaptă a Răutului, iar Epitropia „Sf. Spiridon" – pe stânga Răutului, unde actualmente se află gara feroviară de nord și Slobozia Bălților [2, p. 38-39]. Familia Panaite a folosit poziția favorabilă a Bălțului, situat la intersecția marilor căi comerciale, și experiența negustorilor locali în organizarea iarmaroacelor, contribuind la dezvoltarea târgului. Au fost construite noi drumuri, case, poduri. În centrul târgului a apărut o piață largă unde se desfășurau iarmaroacele. Cercetătorul T.-T. Marșalovschi conclude că Bălțul „din 1769 capătă forma tipică a unui târg boieresc, populația căruia practica agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile, negoțul" [14, p. 21]. Orașul rămâne în proprietate doar familiei Panaite până în 1835. Însă, cum explică Gh. Ghibănescu „Alexandru Panaite, vechiul proprietar al Bălților [...] s-a încuscrit cu mari familii de boieri din țară și murind el a lăsat averile lui la cele 2 fete, din care una măritată cu un Catargi, alta cu un Crupenski" [7, p. 36]. Această informație este completată și de următoarele detalii: „fiica lui Panaiti (Panaite), Ecaterina, s-a măritat cu Paharnicul Petrache Catargi, orașul Bălți fiind moștenit de familia acestuia"

[3, p. 6]. Istoria or. Bălți pe scurt este abordată și în lucrările ilustrului N. Iorga, care polemizează cu I. G. Kohl omul de știință, călătorul german așezat în Rusia, care scria că „târgul era înființat pe moșia boierului Catargiu, căruia proprietarii de case-i plăteau bezmen" [11, p. 54]. N. Iorga menționează că „observația referitor la apariția localității este greșită, deoarece aceasta apare mult mai devreme decât devine proprietatea familiei nobililor Catargi. Abia din 1835 Bălțul devine proprietate privată a familiei Catargi, dar și familiilor nobililor precum Crupenschi și Stuart" [11, p. 54]. Fiind timp îndelungat proprietate privată a unor negustori greci, acestea s-au îngrijit ca localitatea să se dezvolte în așa mod ca să aducă profit proprietarilor devenind centru regional de iarmaroace. Tot de către proprietarii așezării Bălți au fost invitați reprezentanți ai unor etnii, care tradițional se ocupau de negoț și comerț, precum evreii și armenii. Se cunoaște că până în anii 20 ai secolului XX orașul Bălți rămânea proprietate privată.

Când și cum apar diversele etnii pe teritoriul așezării Bălți? Aportul acestora la dezvoltarea socio-economică a localității. Cum am menționat mai sus, proprietarii așezării Bălți, greci după proveniență etnică, au contribuit semnificativ la dezvoltarea multilaterală a localității, inclusiv la varietatea etnică a populației Bălțului. Deși familia Panaite avea rădăcini grecești, niciodată în această așezare nu s-a format o comunitate mare de **greci**. Recensământul din 1817 oferă puține detalii referitor la structura etnică a orașului Bălți, se menționează doar că „aparține lui Alexandru Panaitu (Panaite – n.n.) și numără 42 de negustori creștini și armeni" [34, p. 83]. Acesta nu afirmă, dar nici nu infirmă faptul că printre comercianții așezării erau și greci. În datele primului recensământ general al populației Imperiului Rus în 1897 este fixată prezența printre locuitorii orașului și a unui grup de persoane de etnie greacă, 16 la număr [33, p. 103]. Un scurt pasaj despre contribuția grecilor în viața socio-economică a orașului la începutul secolului XX și observații despre intregrarea acestora în comunitatea locală găsim în descrierea scurtei ședere a lui N. Iorga la Bălți, care relata următoarele: „[…] vom cina la restaurantul gării. Ne ducem într-acolo pe jos. Strada pe care o cunoaștem. Apa Răutului, pe malul căreia zburdă căluți de rasă moldovenească, păziți de evrei. La gară nu e nimeni. Un tren vine abia pe la 10 jumătate. Cu greu descoperim pe restaurator, care ni dă șuncă și ni fierbe ouă; bere rece, bună. Omul vorbește rusește rău, nu înțelege o boabă românește și se îndeasă cu franțuzeasca, în care nu poate spune sunetul «j». Se descopere că e grec, grec din Constantinopole […]" [11, p. 58].

În perioada interbelică comunitatea greacească la Bălți era mai mare, fiind formată din 42 de persoane [14, p. 48-49]. În recensămintele din perioada sovietică și cele două ediții de recensăminte generale ale populației din Republica Moldova din 2004 și 2014, dacă și s-a identificat cineva dintre locuitori ai orașului după proveniență etnică ca grec, numărul e atât de nesemnificativ că a fost trecut în rubrica „Alte etnii".

La invitația boierilor Panaite, în 1779, în Bălți se așează primii **evrei** – negustori meniți să contribuie la dezvoltarea activității comerciale a așezării. Gh. Ghibănescu interpretează în felul următor apariția evreilor în așezarea Bălți: „Târziu, în secolul XVIII, jidanii (adică evreii – n.n.) încep a se așeza în Bălți, unde-i găsim cumpărând și vânzând încă din 1770" [7, p. 39]. N. Iorga considera că anexarea Basarabiei de Imperiul Rus a fost una prielnică pentru dezvoltarea comunității evreilor din această așezare. „După 1812, cârmuirea cea nouă, rusească, a îngăduit prefacerea satului într-o mare îngrămădire de evrei. Pe aceștia îi chema aici însemnătatea negoțului cu grâne, în acest punct central, așezat la mijlocul părților celor mai roditoare ale Basarabiei. […] Totuși în Bălți sunt peste 10 mii de locuitori (cel mai probabil aceasta cifra se referea la începutul sec. XX, când a fost creată opera savantului – n.n.), iar printre ei negustori de grâne foarte bogați, evrei, armeni" [12, p. 53].

Pe parcursul secolului al XIX-lea numărul evreilor a crescut rapid în localitate, ajungând în unele perioade de timp peste 50% dintre locuitorii Bălțiului. Pentru prima dată informații statistice despre acest grup etnic descoperim în

datele recensământului din 1817, din care reiese că în Bălți locuiau 244 de evrei („cap de familie"), făcând cel mai probabil inițial parte din pătura socială inferioară, din cei total înregistrați 606 bărbați și 14 femei văduve (considerate „cap de familie" – n.n.) și 36 de burlaci [34, p. 83].

N. Iorga, analizând informațiile călătorilor străini despre istoria românilor, menționează că I.G. Kohl, referitor la populația așezării Bălți spunea „dintre cei 4 500 de locuitori din anul 1838, se socot 4 000 moldoveni și evrei, cam tot atâția din fiecare neam" [11, p. 54]. Această informație, ne fiind foarte sigură, totuși ne oferă posibilitate să conchidem că în 20 de ani populația evreilor din Bălți a crescut de la 244 de persoane („cap de familie" – n.n.) în 1817 la cca 2000 în 1838.

În 1845 a fost elaborat și aprobat primul plan de dezvoltare a orașului Bălți, conținutul căruia la fel contribuie cu informații importante. În acest plan printre altele erau marcate ca existente câteva sinagoge, dar se prevedea și construcția a trei cimitire, dintre care unul urma să fie evreiesc [2, p. 67]. Indirect, această sursă confirmă faptul că pe lângă obștea românească comunitatea evreiască în Bălți spre mijlocul secolului al XIX-lea era una suficient de mare, constituind aproximativ o treime din intreagă populație (dacă judecăm după faptul că din 3 cimitire unul trebuia să fie evreiesc – n.n.).

„În 1862, orașul avea 8202 locuitori, dintre care 4586 bărbați și 3616 femei. Majoritatea locuitorilor bălțeni erau evrei – 3957 (2004 bărbați și 1953 femei). [...] Activitatea economică era suficient de intensă, în mare parte afacerile erau dezvoltate de populația evreiască" [2, p. 69] scrie în lucrarea sa dedicată istoriei or. Bălți cercetătorul Gh. Baciu.

Conform datelor Primului recensământ general al populației Imperiului Rus din 1897, orașul Bălți era populat de18478 de locuitori, dintre care 10323 de persoane (sau 55,9%) după limba vorbită erau evrei. Se declarau ca adepți ai iudaismului 10348 de persoane (sau 56%) [33, p. 103].

La începutul secolului al XX-lea cercetările cunoscutului geograf rus L. Berg, dedicate Basarabiei, confirmă faptul că or. Bălți rămâne un important centru de comerț cu animale și cereale. Orașul în continuare aparține unui proprietar privat, fiind locuit de o populație de cca 23600 persoane (în 1915), în principal de evrei (60%) și moldoveni (34%) [32, p. 192-193], deși datele statistice accesibile arată că populația evreiască nici odată nu a atins cota de 60% din populația orașului. Dacă comparăm datele lui L. Berg cu informațiile *Dicționarului geografic al Basarabiei* din 1904 a lui Z. Arbore observăm că „populația orașului, la 1902, a fost de 21 200 suflete, din care 9 300 români, 3 200 ruși, 8 700 evrei ș.a." [1, p. 24]. Transformând datele *Dicționarului geografic* în proporții, observăm că la începutul secolului al XX-lea populația majoritară în or. Bălți era totuși românii (43%), fiind urmată de evrei (41%) și ruși (15%). Alte etnii constituiau doar 1% din numărul total de locuitori.

Totodată, lucrarea lui L. Berg ne oferă și o imagine generalizată a ocupațiilor și vieții evreilor din această regiune. Autorul menționează că „dintre orașe, cel mai mare număr de evrei se află în Bălți, Soroca, Orhei (aproximativ 60% în fiecare). Ocupația predominantă este comerțul; hrănește 43% din întreaga populație evreiască a provinciei; foarte important este comerțul cu cereale și alte produse agricole. Pe locul următor se află meșteșugurile: 13% dintre evrei se hrănesc cu croitorie și cizmărie; dintre bărbații evrei de peste 10 ani, 25% lucrează ca artizani, dintre femei 6%" [32, p. 118-119]. Pe aceste date generalizate se suprapune bine următorul pasaj al lui N. Iorga referitor la cele observate în or. Bălți (am păstrat stilistica limbii române specifică începutului secolului XX – n.n.). „Ni s-a dat adresa hotelului «Londra». Isvocicul se oprește înnaintea unei case vechi boierești, destul de bine ținută de un hangiu evreu. Și aici este un Șimen, mai mare, mult mai curat și mai demn – dacă pot zice așa – de cât celalt. El ne duce într-o odăiță cu pat, canapea, lavabou, masă și un scaun, împodobită cu o frumoasă cromolitografie înfățișind pe împărăteasa" [11, p. 54]. Și observații foarte subtile referitor la relațiile dintre diverse etnii în procesul de organizare a muncii și subordonarea în procesul executării... „Stăm în cerdacul hotelului «Londra» de la Bălți. Lângă noi, lucrători români

și ruși lucrează la un trotuar [...]. Supraveghează un evreu bătrân, care se plimbă în lung și în larg și împacă pe câte un lucrător hărțăgit de băutură. Vorbește românește foarte bine, cu oarecare plăcere" [12, p. 48].

După Marea Unire din 1918, în or. Bălți, capitala județului, locuitorii, inclusiv și cei de etnie evreiască, au început să se ajusteze la realitățile și cerințele traiului comunitar în cadrul Regatului România. Confirmările acestor schimbări sunt fixate în publicația periodică „România nouă": „Au apărut și firme românești pe la prăvălii. Mai mult, pe străzi văz publicații ale primăriei în limba românească" [apud: 19, p. 65-66]. Această ordine de idei este completată de observațiile lui Em. de Martonne din 1919, care menționează că în Bălți „chiar și evreii însăși par raliați noului regim" [apud: 19, p. 71; 14, p. 10]. Tot atunci și-au reînceput activitatea spitalul civil orășenesc și spitalul evreiesc, iar populației bălțene îi acordau ajutor medicii: Benderschi, Bogovschi, Buzenschi, Crasuic, Frenchel, Grauberg, Soibelman, Hâncu, Raiculescu, Vesterman ș.a. În 1923–1924, în județul Bălți funcționau un spital central și unul evreiesc, în care activau deja 19 medici. În 1929, în oraș continuau să funcționeze spitalul județean, condus de Emelian Buzenschi, spitalul orășenesc (israelit), condus de M. Neculescu. Funcționau deja 14 farmacii, care aparțineau în exclusivitate evreilor bălțeni [2, p. 276].

În perioada interbelică populația evreiască rămânea în continuare numeroasă, fiind formată la 1930 din 14229 (46,5%) de persoane, urmată de românii cu 8868 (29%) și rușii 5426 (17,7%) [16, p. 48-49]. În afară de 18 sinagogi (în alte surse este indicat că funcționau 30 de sinagoge și case de rugăciuni evreiești – n.n.) și cimitir evreiesc. În acea perioadă în Bălți funcționau un liceu evreiesc pentru băieți și aparte unul pentru fete, 2 școli evreiești primare, 2 școli evreiești pentru copii mici (probabil grădinițe – n.n.), o bibliotecă evreiască și un spital particular evreiesc, 2 azile evreiești de bătrâni [30]. Vladimir Nicu scria că în 1923 populația evreiască reușește să obțină de la directorul de interne din Chișinău autorizație de a construi o sinagogă, chiar la 5 m de la biserică „Sf. Apostoli Petru și Pavel", care se afla în construcție încă din 1915 pe fosta str. Regele Carol II, colț cu str. Marele Voievod Mihai. În acel timp s-a constatat că autorizația directorului de interne de a construi sinagoga este în contrazicere cu dispozițiile oficiale, care prevedeau clar: „Construcțiile destinate pentru sinagogi și case de rugăciuni să nu se afle în apropierea bisericilor creștine". Din cauza acestui conflict, s-a adoptat o hotărâre prin care: „Sinagogile și casele de rugăciuni ce se construiesc pe aceeași stradă cu o biserică creștină să se găsească la o distanță de cel puțin 200 metri (una sută de stânjeni), iar pe o altă stradă – nu mai puțin de 105 metri (sau 50 de stânjeni). Toate construcțiile zidite în contradicție cu regulamentul de față se vor muta în altă parte, fiind calificate drept contravenție sau se vor închide cu totul" [apud: 2, p. 369].

Dacă ne referim la aportul evreilor la dezvoltarea socio-economică a orașului, ținem să aducem următoarele informații: printre întreprinderile din industria alimentară erau bine cunoscute moara și fabrica de arpacaș I.I. Ioffe, fabrica de ulei Frații Volman, fabrica de ulei I. Friedemann etc. [30]. Reflectând asupra componenței etnice a orașului Bălți ilustrul Ion Simionescu menționează că „negustorimea formează sâmburele populației. Ea nu poate să fie decât din neamul cel mai negustoresc din părțile locului, care ocupă centrul orașului, vechii funcționari ruși, acum români, ce s-au tras la oraș, locuiesc la periferie. Sinagoga cea mai mare face concurența Soborului, o biserică destul de veche sfințită la 1804" [17, p. 82].

Anexarea Basarabiei la URSS conform pactului secret Molotov-Ribbentrop a jucat rolul principal în schimbarea situației comunității evreiești din or. Bălți. Conform indicatorului localităților din România din anul 1941 putem constata că numărul populației din municipiul Bălți s-a micșorat aproape dublu în comparație cu numărul populației din 1930 – de la 34760 la 18236 de locuitori [10, p. 75]. Luând în considerație datele recensămintelor din perioada sovietică și cea actuală, după care acest grup etnic aproape dispare din tabloul etnic al acestei localități, putem constata că scăderea considerabilă

a numărului de locuitori la 1941 a avut loc în primul rând din contul evreilor din or. Bălți.

Un alt grup etnic prezent de-a lungul timpului în Bălți apare la finele secolului al XVIII-lea, când Iordache (în alte surse Gheorghe – n.n.) Panaite invită 300 de negustori **armeni** din Galiția. Aceștia pentru stabilirea lor în localitate pun condiția ridicării unei biserici romano-catolice. Astfel, în 1791 se pune piatra de temelie a bisericii negociate (arhitect – Anton Weissman, Austria). În 1795 se încheie construcția lăcașului, dar negustorii armeni se răzgândesc să se așeze cu traiul în Bălți. Atunci, biserica a fost sfințită în rit creștin ortodox, în ziua Sf. Ierarh Nicolae [21]. Astăzi este cel mai vechi edificiu ecleziastic păstrat în localitate, având statutul de monument național de importanță istorică și arhitecturală, iar hramul bisericii este sărbătorit de locuitorii ca Hramul orașului. Totodată, existența bisericii armenești (vorbim aici despre o altă clădire – n.n.) pe teritoriului actualului municipiu Bălți confirmă faptul că până la urmă comunitatea armenească a fost formată în această localitate, atât de prielnică pentru activități comerciale. Într-un articol dedicat evoluției demografice a comunității armenești din Basarabia sub stăpânirea rusă, cercetătorul I. Gumenâi indică că în 1863 pentru primă dată în Bălți este menționată comunitatea armenească cu un număr de 105 enoriași, având și un preot [9, p. 182]. La nivelul anului 1875 în or. Bălți exista o comunitate de armeni formată deja din 236 de enoriași, iar în 1915 numărul acestora scade și ajunge la 130 de persoane [9, p. 188]. La 4 februarie 1910, guvernatorul Basarabiei înaintează Ministerului Afacerilor Interne rugămintea de a permite ridicarea *bisericii armeano-grigoriene*. În 1915 începe construcția bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel" [21]. Din alte surse aflăm că biserica armenească a fost construită între anii 1910–1914 de către Alexandr Krasnoselski [8, p. 135].

Conform datelor recensământului din 1930 la acel moment în or. Bălți locuiau 158 de armeni, dintre care doar 21 recunoșteau limba armeană ca limba maternă [16, p. 48-49]. Recensămintele ulterioare denotă faptul că, dacă și sunt armeni între locuitorii Bălțiului, numărul acestora este atât de mic, încât este inclus în rubrica „Alte etnii". Astăzi biserica armenească cu hramul „Sfântul Grigore Luminătorul" nu funcționează, este ocrotită de stat, fiind inclusă în Registrul monumentelor de Stat cu statut de monument național.

Alt grup etnic prezent până acum pe harta etnică a orașului Bălți sunt **rușii de rit vechi**. În cadrul unui material [25] mai degrabă publicistic se afirmă, că s-a păstrat un document unic, care indică faptul că biserica ortodoxă de rit vechi din Bălți a apărut mai devreme decât se menționează în alte surse, și anume anul 1770. Totodată, simplă analiză a datelor statistice pune la îndoială această afirmare slab argumentată documentar. Potrivit datelor din 1825, în Bălți locuiau 31 de lipoveni: 20 bărbați și 11 femei. Pe parcursul a cinci ani, în 1830, numărul lor a crescut de 3 ori, ajungând la 100 de oameni. În 1836, comunitatea de lipoveni avea deja propria capelă (astfel, dacă avea să existe la acel moment biserica de rit vechi, nu avea să fie nevoie de apăriția unei mici capele, care servea drept lăcaș de cult – n.n.). La mijlocul secolului al XIX-lea, numărul credincioșilor de rit vechi a crescut de 2,5 ori din cauza migranților din provinciile Podolsk și Cernigov, care s-au stabilit în zona „Высланка" a actualului Canal de canotaj din localitate. În informațiile statistice din 1862 pentru primă dată apare referință la existența unei comunități formate din **ruși**, cel mai probabil cu referire la comunitatea rușilor de rit vechi. Din 1870 la Bălți funcționa o biserică de lemn a lipovenilor, sub conducerea starețului bisericii Ierofei Makarob (în unele surse este scris ca Makarov) [25]. Conform datelor Primului recensământ general al populației Imperiului Rus din 1897 rușii de rit vechi constituiau 250 de persoane din numărul total de populație, dar și din numărul total de 4220 de ruși, ucraineni și beloruși [33, p. 103], adică cca 5% din grupul etnic slavon prezent în or. Bălți.

Comunitatea religioasă a lipovenilor cu întreruperi a existat până în 1961. Prin decizia administrației locale, casa de rugăciune a vechilor credincioși a fost transformată în bibliotecă. La începutul anilor 1990, la Bălți a fost construită

o nouă biserică de rit vechi, sfințită cu Hramul „Arhanghelul Mihail" [25]. Istoria lipovenilor din Bălți care datează cel mai probabil de la începutul secolului al XIX-lea, continuă și azi în capitala nordică.

Referință directă la existența comunității **grupurilor etnice slavone** se face în recensământul din 1897, când după limba maternă rusă, ucraineană sau bielorusă sunt indicate cumulativ 4220 de persoane [33, p. 103]. În *Dicționarul geografic al Basarabiei* din 1904, Zamfir Arbore menționa că orașul Bălți, avea populație de 21 200 suflete, [...] dintre care 3 200 ruși [1, p. 24], adică cca 15% din numărul întreg de locuitori. Recensământul din perioada interbelică oferă date distincte privind numărul locuitorilor mun. Bălți de etnie rusă – 5426 de persoane sau 17% și cea ucraineană – 280 de persoane sau sub 1% [16, p. 48-49].

La fel recensământul din 1897 permite să observăm că, pe lângă grupurile menționate în datele demografice anterioare (moldoveni-români, evrei, armeni și ruși) au mai apărut pe tabloul etnic al orașului și alte grupuri etnice, precum polonezii (533) și germanii (103), biserica romano-catolică având ala cel moment 732 de enoriași [13]. Unele surse explică proveniența acestor grupuri etnice pe teritoriul or. Bălți în felul următor: „comunitatea **poloneză** este formată în principal din persoane care s-au retras aici după răscoala nereușită a polonezilor din 1863, condusă de „Jond Narodov". Pe lângă biserică funcționează o școală fondată în 1907 și o bibliotecă. **Germanii** provin din coloniile germane din județul Akkerman, unde ei au început să se stabilească în 1814 [20]. În perioada interbelică populația acestor grupuri etnice crește, atingând la 1930 polonezii 981 de persoane și germanii – 290 de persoane [16].

Însă prezența catolicilor în orașul Bălți este atestată documentar începând cu secolul al XVIII-lea, enoriașii aflându-se, după 1812, sub jurisdicția episcopului Stanisław Bogus Sestręcewicz din Movilău. Biserica parohială în cinstea Preasfintei Fecioare Maria a fost construită în anul 1821, comunitatea din Bălți făcând parte din parohia Chișinău. În 1828 a fost fondată parohia de Bălți, aceasta devenind independentă de Chișinău. Cum am menționat anterior, în 1897, conform statisticilor oficiale, erau înregistrați 732 de credincioși în oraș, iar 2591 de credincioși, care aparțineau parohiei, locuiau în județul Bălți. În anul 1926, parohia avea 2500 de credincioși, dintre care 2000 erau polonezi, iar 500 – armeni. Conform materialelor din arhiva Diecezei de Iași, în anul 1936 parohia de Bălți dispunea de 18 ha de pământ arabil, o biserică, o casă parohială, o clădire pentru lucrătorii parohiei și o școală parohială. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial clădirea bisericii a fost distrusă. Primele mărturii ale reluării activității parohiei Bălți datează din 1 noiembrie 1944. Biserica fiind distrusă, liturghiile erau celebrate în biserica armeană. Conform datelor oficialităților locale, în anul 1946 parohia Bălți număra 200 de credincioși, însă, conform mărturiilor Pr. Nicolae Szczurek, parohia avea 2000 de credincioși, dintre care 1500 locuiau în Bălți. Parohia a funcționat până în 1962. La 14 octombrie 1988, Departamentul pentru probleme religioase din cadrul Consiliului de miniștri al URSS a înregistrat comunitatea religioasă a Bisericii Romano-Catolice din orașul Bălți, liturghiile în continuare erau celebrate în biserica armenească. Începând cu anul 1990, paroh al comunității este Pr. Jacek Puć, sub conducerea căruia în Bălți a fost construită casa parohială și biserica, care a fost sfințită pe data de 29 septembrie 2010, în sărbătoarea Sfinților Arhangheli [22].

Locul populației autohtone pe tabloul etnic al or. Bălți. Totodată, cercetătorii dedicați studierii istoriei or. Bălți consideră că până în anul 1812 populația târgului Bălți, în majoritate, era alcătuită din **români** [2; 4; 5; 12; 14; 18]. Din datele recensământului anului 1817 așezarea Bălți avea „3 preoți, 1 diacon și 3 dascăli, 3 mazâli și 12 ruptași. Clasa inferioară era compusă din: 262 gospodării, 14 văduve și 36 de „burlaci". Negustori creștini și armeni – 42. Evrei – 244 (cum am menționat mai sus – n.n.). În total erau 606 de bărbați și 14 femei" [34, p. 83]. Conform regulilor perioadei respective în recensământ se înregistra populația masculină, de aceea cele 14

văduve erau considerate „cap de familie” și introduse în datele recensământului. Așadar, recensământul de la începutul sec. XIX-lea fixează prezența în Bălți a creștinilor ortodocși, armenilor și evreilor, având în vedere sub sintagma „creștini-ortodocși”, cel mai probabil, populația locală vorbitoare de limba română. Constatăm că la acel moment populația autohtonă constituia aprox. 2/3 din numărul celora trecuți în datele statistice.

În 1862, orașul avea 8202 locuitori, dintre care 4586 bărbați și 3616 femei. Moldovenii constituiau 2133 suflete (1179 bărbați, 215 femei), ruși – 143 (68 bărbați și 75 femei), țigani – 80 (45 și respectiv 35), restul fiind evrei, după cum am menționat mai sus [2, p. 69]. Practic la mijlocul secolului al XIX-lea crește semnificativ populația evreiască, numărul populației autohtone rămâne pe locul 2 constituind 26% din numărul total de locuitori. Drept dovadă existenței unei mai vechi confruntări tăcite sau unei competiții între evrei și moldoveni martorul ocular al vremii respective aducea faptul că „sâmbătă nu găsești nicio prăvălie deschisă în Bălți (prăvăliile în mare parte erau deținute de evrei – n.n.). În schimb, ca o protestare, moldovenii tocmai în această zi își țin târgul săptămânal obișnuit, când nu auzi decât vorbă potolită moldovenească” [apud: 19, p. 65-66].

Cercetătorul N. Enciu vine cu informații referitor la subiectul abordat în acest articol, altele decât datele recensământului din 1897. Domnia sa menționează că „conform unor date de la finele secolului al XIX-lea (1892), suprafața orașului Bălți era de 1.355 desetine și 1.098 stânjeni, din care 300 desetine erau pășuni. Populația orașului Bălți era de 11.118 locuitori, inclusiv 5.968 bărbați și 5.130 femei. După confesiuni, acea populație era majoritar ortodoxă și evreiască, urmată de catolici, armeni și ruși (sectanți). După clase (*soslovii*), populația orașului consta din nobili de naștere, nobili individuali, cler ortodox, cler catolic, cler armean, cler evreu și comercianți, restul populației fiind târgoveți (meșciane). Orașul avea o singură biserică ortodoxă, una catolică, una sectantă rusească, o sinagogă și 7 case de rugăciune evreiești, 25 dughene de piatră și 265 prăvălii din scânduri” [5, p. 107].

Desigur că după o 100 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus în orașele basarabene se produc mari schimbări. Referitor la or Bălți, Dumitru C. Moruzi menționează că se profilează o diferență vădită dintre „ulița cea mai de seamă și vreo alte două la fel [...]. Împodobite cu clădiri de câte șaisprezece-douăzeci de caturi [...], înconjurate cu case în stil rusesc [...]. În aceste case locuiesc ispravnicul și isprăvnicia [...], în sfârșit, toată breaslă cinovnicească și de Hristos iubitoarea oaste. Câțiva proprietari de prin județe, dughene lipovenești, mai multe dughene jidovești”, iar „dincolo de străzile acestea tot mahalale ca la Orhei” [apud: 19, p. 46-47]. Unii autori de la începutul secolului XX și în perioada interbelică comparând principalele orașe județene din Basarabia – Chișinăul, Cahulul, Bălțul și Orheiul, vorbesc despre urbanizarea primilor trei de ruși, după anexarea Basarabiei. „Singur Orheiul a jucat un rol mai însemnat înainte de anexare” [apud: 19, p. 94].

În perioada interbelică numărul locuitorilor de etnie română crește până la cifra de 29%, dar evreii „sunt mulți și ei nu se contopesc” [apud: 19, p. 74] (se pare că autorii timpului au în vedere contopire cu alte etnii și întâi de toate cu moldovenii / românii – n.n.). Conform indicatorului localităților din România din anul 1941 populația or. Bălți cu suburbiile scade cu 48%, atingând cifra de 18236 [10, p. 75]. Pentru comparație, în 1930 orașul era populat cu 30570 de persoane. Cel mai probabil că către anul 1941 populația autohtonă devine una majoritară.

Cum am menționat anterior, perioada sovietică a contribuit semnificativ la schimbarea tabloul etnic al or. Bălți. Pe lângă faptul că în localitate s-a micșorat considerabil comunitatea evreiască, care în anii 30 ai secolului XX era grupul etnic cel mai numeros, în perioada postbelică pe lângă moldovenii români – etnia majoritară, observăm creștere bruscă a numărului rușilor și ucrainenilor. În 2004 când se înregistraseră cel mai mare număr de populație cu 122669 de locuitori, majoritatea bălțenilor se declară români (58,46%). Principalele minorități fiind ucrainenii (17,03%) și rușii (14,78%). 7,83% din populația orașului nu dezvăluie apartenența sa etnică [31].

Tabel 1. Componența numerică a populației după limba vorbită (1897) [26, p. 103].

Localitatea	Numărul de locuitor		Limba vorbită						
			română	rusă, ucraineană, belorusă	ivrit	germană	țigănească	poloneză	alte
Județul Bălți	211448	nr.	140201	38345	27252	2145	1546	1422	537
		%	66,3	18,2	13,0	1,0	0,7	0,6	0,2
Orașul Bălți	18478	nr.	3103	4220	10323	103	36	533	160
		%	16,8	22,8	55,9	0,5	0,2	2,9	0,9

Sursa: Informația adaptată de autori în baza datelor recensământului.

Tabel 2. Distribuția locuitorilor județului Bălți după naționalitate (anul 1930) [11, p. 48-49].

Localitatea		Nr. total	Naționalitatea								
			Români	Evrei	Ruși	Ucraineni	Polonezi	Țigani	Germani	Armeni	alte
Județul Bălți	nr.	386721	270942	31695	46569	29288	3165	1929	1623	242	1268
	%	100	70,1	8,2	12,0	7,6	0,8	0,5	0,4	-	0,4
Orașul Bălți	nr.	30570	8868	14229	5426	280	981	33	290	158	566
	%	100	29,0	46,5	17,7	0,9	3,2	0,1	0,9	0,5	1,0

Sursa: Informația adaptată de autori în baza datelor recensământului.

Tabel 3. Evoluția populației orașul Bălți după criteriul „Limba maternă" (în baza recensămintelor oficiale).

Limba maternă	1897		1930		2004		2014	
	numărul	%	numărul	%	numărul	%	numărul	%
română	3157	17,08	8601	28,1	61780	48,43	50346	53,7
rusă	4220	22,83	6626	21,7	52035	40,79	38908	41,5
ucraineană			350	1,1	13317	10,43	4125	4,4
găgăuză	-	-	-	-	111	0,08	-	-
ebraică	10323	55,86	13912	45,5	-	-	-	-
poloneză	533	2,99	622	2	-	-	-	-
bulgară	7	0,03	20	0,06	102	0,08	94	0,1
germană	103	0,52	251	0,8	-	-	-	-
maghiară	-	-	68	0,2	-	-	-	-
armeană	50	0,27	21	0,06	-	-	-	-
greacă	16	0,08	19	0,06	-	-	-	-
turcă/ tătară	3	0,01	10	0,03	-	-	-	-
Alte limbi	66	0,35	38	0,12	1013	0,79	282	0,3
Ned-eclarată	-	-	32	0,1	203	0,15	-	-
Total	**18478**	**100**	**30570**	**100**	**122669**	**100**	**93755**	**100**

Sursa: Datele recensămintelor [11, p. 48-49; 26, p. 103; 22; 24] din diferite perioade istorice agregate de autori.

Dar, după 30 de ani de independență a Republicii Moldova, în or. Bălți, care a luat startul unei dezvoltări economice dinamice în perioada interbelică, astăzi mai des poate fi auzită limba rusă decât româna sau limbile altor etnii conlocuitoare în această așezare. Datele recensământului din 2004 [29] arată că deși 58,46% din locuitorii orașului s-au declarat după naționalitate români, limba rusă este vorbită frecvent de 55,29% de populație, fiind urmată de lumba română – 41,23% și de limba ucraineană vorbită de 3,06% din locuitori. Această disonanță poate fi explicată doar prin faptul că în perioada sovietică s-a insisitat pe utilizarea dominantă a limbii ruse în spațiul public. Practic, toate minoritățile naționale au fost puse în situația să aleagă ca limbă de conversație limba rusă și nu limba română sau numită atunci moldovenească. Dar și astăzi nu au fost întreprinse măsuri suficiente pentru ca aceste proporții să fie măcar inversate.

Comunitățile etnice din or. Bălți în prezent. Urmare proceselor etnice anterioare, la începutul secolului XXI orașul în continuare este populat de diferite etnii, unele dintre acestea au creat comunități înregistrate ca asociații obștești care contribuie la păstrarea tradiției și dezvoltarea lor etnică.

Astăzi pe al doilea loc după numărul de locuitori ai orașului sunt ucrainenii, consituind mai bine de 17% din numărul total de populație. În localitate funcționează Uniunea ucrainenilor din Republica Moldova «Zapovit», care contribuie la dezvoltarea relațiilor între Republica Moldova și Ucraina, la conservarea și promovarea tradițiilor ucrainenilor din țara noastră, dar în special în localitate. Comunitatea rușilor este a treia etnie după mărime în această așezare urbană, constituind sub 15% din întreagă populație a localității. Din 1997 aici funcționează „Comunitatea rusă din Bălți". Scopul comunității constă în păstrarea și dezvoltarea limbii ruse în oraș, apărarea drepturilor civile, culturale, sociale ale membrilor comunității și acordarea ajutorului doritorilor de a se repatria în Rusia [27].

La 20 august 1994 a fost înregistrată „Casa poloneză" (Polski Dom) în Bălți – centrul etnocultural a polonezilor din oraș, cât și a celor din nordul țării. Una din direcțiile principale ale activității etnoculturale este menținerea și dezvoltarea limbii poloneze. Tineretul studiază după un program intensiv limba și literatura poloneză, istoria și geografia Poloniei. În fiecare an „Casa poloneză" ajută tinerii cu perfectarea actelor pentru admiterea la instituțiile din Polonia. Pentru însușirea mai bună a tradițiilor și datinilor naționale s-au înființat ansamblul vocal de tineret „Lastocika" și cel de dansuri populare „Krokus". Casa Poloneză din Bălți a fondat 9 filiale în raionale adiacente [26]. La începutul secolului al XXI-lea diaspora poloneză în or. Bălți, care număra aproximativ 3 mii de oameni, a devenit un centru important de consolidare a relațiilor economice și culturale între Republica Moldova și Polonia.

În datele recensământului din 2014 în mun. Bălți nu există nici o persoană, care ar recunoaște ca limba maternă limba ebraică [31]. Totodată, aici activează o comunitate religioasă iudaică, iudaismul este practicat de 47 de persoane [28]. „Asociația organizațiilor evreiești din Bălți" a fost fondată în 1989 ca Societatea Bălțeană de Cultura Evreiască și a fost reorganizată în asociație în 1998. Scopul comunității constă în păstrarea și dezvoltarea culturii evreiești în oraș, apărarea drepturilor civile, culturale, sociale ale membrilor comunității și acordarea ajutorului social precum și implicarea în diferite proiecte de comemorare a istoriei evreiești bălțene. Face parte din Comunitatea Evreiască din Republica Moldova care a fost înregistrată oficial în anul 1997 [23]. În vara anului 2022 în Bălți după o pauză de câteva decenii a fost deschisă o sinagogă [24].

Concluzii

Indiferent de conjuncturile favorabile pentru creșterea sau descreșterea unor grupuri etnice în diferite perioade de timp, Bălțiul întotdeauna s-a dezvoltat ca o localitate populată întâi de toate de moldoveni / români. Deși se consideră că Bălțiul obține statut de oraș în 1818 din ordinul împăratului rus Alexandru I, deja în datele recensământului din 1817 localitatea este scoasă din lista satelor și trecută în tagma orașelor

din județul Iași. Totodată, trebuie să ținem cont de faptul că descifrarea datelor recensământului din 1817 a avut loc mult mai tarziu, la finele secolului XIX-lea, când Bălțiul demult era nu doar oraș, dar și centru de județ, acest lucru a și influențat probabil numirea Bălțului în calitate de oraș la momentul discifrării datelor acelui recensământ. Deși mult timp s-a aflat în proprietatea unei familii cu rădăcini grecești, acesta nu a rezultat dezvoltarea unei comunități grecești mari. Abia în perioada interbelică numărul grecilor a ajuns la maxim în Bălți, fiind totuși mai mic de 100 persoane. Printre primele grupuri etnice, care au contribuit la formarea tabloului etnic al Bălțului, au fost evreii, care au ajuns la peste 50% din populația orașului la finele secolului XIX – începutul secolului XX, ocupându-se în special de negustorie și prestare de servicii. Anexarea Basarabiei în 1940 cu instalarea ulterioară a regimului sovietic s-a soldat cu micșorarea semnificativă a acestui grup din tabloul etnic al Bălțiului. La finele secolului al XVIII-lea proprietarii târgului invită în Bălți armenii, la fel cunoscuți pentru abilitățile lor în domeniul negoțului. Prima încercare de la finele secolului al XVIII-lea a fost vădit nereușită, însă construcția în perioada anilor 1910–1915 a bisericii armenești pe teritoriul urbei confirmă faptul că până la urma armenii s-au așezat în acest oraș, formând o comunitate mică.

Inițial (începutul secolului al XIX-lea) în Bălți rușii au ajuns într-un grup mic prigoniți pe motive religioase, reprezentând ortodoxia de rit vechi. Nici la finele secolului al XIX-lea în recensământul din 1897 încă nu este specificată aparte populația rușilor în Bălți, fiind comasată cu alte două etnii – ucraineană și bielorusă. Abia în recensământul din 1930 este evidențiat separat numărul de etnici ruși, care reprezenta 17,7% din întrega populația a orașului. La finele secolului XX, după obținerea independenței și formarea Republicii Moldova, cca. 41% din populația orașului Bălți își declară limba rusă drept limba maternă. Ucrainenii la începutul secolului XX reprezentau mai puțin de 1% din populația urbei, ajungând la ultimul recensământ din 2014 la o cifră de 4,4% de locuitori, care recunoșteau limba ucraineană ca limba maternă. În perioada interbelică școlile și bisericile din Basarabia, inclusiv din or. Bălți, erau principalii indicatori ai apartenenței etnice și purtători de identitate, respectiv, dispunând de informații referitor la acestea putem fixa situația etnică cât se poate de exact. Așadar atunci, în oraș funcționau două grădinițe de copii, patru școli primare mixte și școala medie de stat de băieți, toate cu predare în limba română, o școală polonă mixtă, un liceu rusesc particular mixt, liceu particular de băieți și liceu de fete ambele evreiești [19, p. 92-93]. Prin aceasta se dovedește faptul că în perioada interbelică a fost permisă predare în școli în mai multe limbi și doar părinții decideau unde și în ce limbă vor învăța copiii lor. Bisericile erau reprezentate de o catedrală și biserică militară, ambele ortodoxe, biserica romano-catolică și cea armesească, una lipovenească. Pentru populația evreiască funcționa un templu și 16 case evreiești de rugăciune. Dispune și de șase cimitire, și anume: ortodox, romano-catolic, armenesc, lipovenesc, militar și evreiesc [19, p. 92-93]. Cel militar probabil că la fel era unul ortodox. Credința fiind un lucru firesc, în Bălți au fost create condiții pentru cetățenii de diferite confesiuni, iar după viața pământească înmormântarea se efectua în acel cimitir, care corespundea credinței răposatului. Prin stilul arhitectural al orașului din perioada interbelică se profilează alt indicator al identității etnice. Pierderea în perioada sovietică a acestor piloni ai identității etnice precum școala, biserica sau anumite clădiri, care pe vremuri se aflau în proprietatea reprezentanților unor etnii locuitoare ale or. Bălți era posibilă și datorită faptului că în Al Doilea Război Mondial Bălțul „a fost ars în întregime. [...] Cea mai mare parte a orașului a fost transformată [...] în cenușe și scrum. [...] Din tot ce poate avea un oraș, nu a mai rămas nimic. Fabricile, morile, bisericile, casele toate, sunt arse" [7, p. 48]. Până anii 40 ai secolului XX grupuri etnice predominante rămâneau moldovenii și evreii, altele (polonezi, germani, ruși, ucraineni, greci și armeni etc.) fiind neimportante ca număr de populație în orașul Bălți. Datorită micșorării semnificative a comunității

evreiești la mijlocul secolului al XX-lea și creșterii numărului de ruși și ucraineni, tabloul etnic al orașului se schimbă radical.

Note și referințe bibliografice:

1. Arbore, Zamfir. *Dicționarul geografic al Basarabiei*, ed. I. București: Atelierele grafice I.V. Socecu, 1904, 176 p., p. 22-24.

2. Baciu, Gheorghe. *Orașul Bălți și oamenii lui.* Chișinău: Tipografia Centrală, 2011.

3. Bezviconi, Gh. Dacă a existat Bălțiii în secolul XV. În: „Cuget moldovenesc" (Bălți), An. VII, nr. 4-7, aprilie-august 1938, p. 6.

4. Ciobanu, Ștefan. *Basarabia.* Chișinău: Universitas, 1993.

5. Enciu, Nicolae. Orașul și județul Bălți de la începuturi până în anul Marii Uniri. În: „Dialogica, revista de studii culturale și literature". 2019, nr. 1, p. 104-115.

6. Gheorghiu, C.V. *Ard malurile Nistrului*. București: Editura GEEA, 1993, p. 48.

7. Ghibănescu, Gh. *Impresii și note din Basarabia*. Chișinău: Editura Civitas, 2001.

8. Grișina, Svetlana ș.a. *Bălți. Album consacrat celei de-a 585-a aniversare a înființării orașului Bălți.* Chișinău: Proart SRL, 2006.

9. Gumenâi, Ion. Evoluția demografică a comunității armenești din Basarabia sub stăpânirea rusă. În: *Archiva Moldaviae*, Vol. X, 2018, p. 175-189.

10. *Indicatorul localităților din România,* Datele recensământului general din 6 aprilie 1941. București: Împrimarea Institutului Statistic, 1943.

11. Iorga, Nicolae. *Istoria românilor prin călători*. În: https://ro.wikisource.org/wiki/Istoria_rom%C3%A2nilor_prin_c%C4%83l%C4%83tori/C%C4%83l%C4%83tori_dup%C4%83_1821 [Accesat: 16.02.2023].

12. Iorga, Nicolae. *Neamul românesc în Basarabia*. București: Ed. Librăriei SOCECU7&Co, 1905.

13. Istoria orașului Bălți. În: https://vlasencom.wordpress.com/2014/01/20/istoria-orasului-balti/ [Accesat: 16.02.2023].

14. Marșalcovschi, Teo-Teodor. Geneza municipiului Bălți: concept urbanistic și prima atestare. În: „Anuarul catedrei Discipline Socioumaniste a Universității «A. Russo» din Bălți". 2007/2008. Bălți, Presa Universitară Bălțeană, 2009, p. 6-28. p. 12.

15. *Politico-economic review of Basarabia by Captain John Kaba*. 30 June, 1919, 32 p.

16. *Recensământul general al populației din 1930*, Vol. II. Neam, limba maternă, religie. București, 1930.

17. Simionescu, Ion. *Bălți*. În: „Țara noastră", Ed. a II-a. București: Fundațiile Culturale Regale, 1937, p. 81-83.

18. Tabuncic, Sergiu. Campania poloneză de la Prut din anul 1620. Localități și locuri străbătute în cursul expediției. În: „Anuarul Institutului de Istorie", nr. 2, 2013, p. 68-84.

19. Vrabie, D. *Bălțul. În lumina vremurilor de altădată*. Chișinău: EdituraUNU, 2022, 250 p.

20. http://www.bessarabia.ru/belci.htm [Accesat: 16.02.2023].

21. https://balti.md/despre-municipiu/istoria/ [Accesat: 16.02.2023].

22. https://catolicmold.md/page/parohia-sfintii-arhangheli-balti [Accesat: 16.02.2023].

23. https://jcm.md/ro/despre-comunitatea-evreiasca/ [Accesat: 16.02.2023].

24. https://jcm.md/ro/news/s-a-deschis-sinagoga-la-balti/ [Accesat: 16.02.2023].

25. https://lex21.md/archives/4906 [Accesat: 16.02.2023].

26. https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C4%83l%C8%9Bi#Demografie [Accesat: 16.02.2023].

27. https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C4%83l%C8%9Bi#Structura_etnic%C4%83 [Accesat: 16.02.2023].

28. https://ro.wikipedia.org/wiki/B%C4%83l %C8%9Bi#Structura_lingvistic%C4%83 [Accesat: 16.02.2023].

29. https://ro.wikipedia.org/wiki/Recens%C4%83m%C3%A2ntul_popula%C8%9Biei_din_2004_(Republica_Moldova) [Accesat: 16.02.2023].

30. https://romaniainterbelica.memoria.ro/judete/balti/ [Accesat: 16.02.2023].

31. https://statistica.gov.md/ro/recensamantul-populatiei-si-al-locuintelor-2014-122.html [Accesat: 16.02.2023].

32. Берг, Л. *Бессарабия. Страна – Люди – Хозяйство*. Кишинев: Universitas, 1993.

33. *Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897* г.: 3: Бессарабская губерния. / под редакцией Н.А. Тройницкого. Санкт-Петербург: Издание Центрального статистического комитета Министерства внутренних дел, 1905, XXIV, 254 с.

34. *Роспись землевладения и сословного состояния населения Бессарабии по данным переписи 1817 года*, 230 с.

* Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat 20.80009.0807.19 Cultura promovării imaginii orașelor din Republica Moldova prin intermediul artei și mitopoeticii.

Apanaj – parte dintr-un domeniu feudal acordată fiilor din casele domnitoare și din marile familii nobile; proprietate sau venit acordat din averea țării membrilor unei familii domnitoare.